

TÓTH JÁNOS*

A Kapnyikbányai szellemi műhely legnagyobb alakja, Born Ignác

1742. december 28-án született Kapnyikbányán vagy Gyulafehérváron. Elemi iskoláit Nagyszebenben, közép- és felsőfokú tanulmányait Bécsben a jezsuitáknál (1753-61), a jogot (1762-63) Prágában végezte. A Prágai Egyetemen 1763-66-ig geológiát és bányászatot hallgatott.

1763-66-ig előtanulmányai alapján kedvteléseinek hódol és bejárja Nyugat-Európát. 1767-70-ben bányatanácsos Selmezbányán. 1767-ben felfedezi az *ozokeritet*.

1770-72-ben a prágai legfelső pénzüverési és bányahivatal tanácsosa. 1771-ben kiadta NICOLAUS PODA: „... az alsó-magyarországi Selmezbányán folytatott bányászatnál használatos gépekről ...” c. könyvét. Ez az első bányatan könyv, amelyből Selmecen is oktattak.

1770. június-szeptemberben bejárja a Bánság, Erdély, Alsó-Magyarország és Felső-Magyarország bányáit, kohászati üzemait. VAY MIKLÓSSal együtt ezidőtájt foglalkozott Tokaj-hegyalja földtani viszonyaival.

1774-ben kiadja szakmai (geográfiai, bányászati, geológiai) tapasztalatait 23 levél formájában. E nagyszerű munka a bányászati-kohászati létesítmények, az alkalmazott technológiák bemutatásán túl geográfiai leírás is.

Prágában tudósklubot alapít, amely a Cseh Tudományos Társasággá nővi ki magát.

1771-72-ben kiadja a „*Prager gelehrte Nachrichten*” c. természettudományi kritikai folyóiratot.

Közben megházasodott és 1772-ben Altzedlitsch-i birtokán telepedett le. Itt többek között tudományosan feldolgozta ásvány- és kővélet gyűjteményét. Ezt kiadta könyvben. Gyűjteményét megvásárolta a British Museum.

1776-1780 között – Mária Terézia hívására – feldolgozta a bécsi (udvari) természettudományos gyűjteményeket.

1779-től a kamara (bányászati és kohászati) udvari tanácsosa.

1770-86 között a szabadkőműves mozgalom tagja, két bécsi páholy mestere. Kemény valláskritikai és politikai írásainak komoly visszhangja volt. (Sajnos néhány jeles kortársát kíméletlenül kritizálta, elsősorban FRIDVALSZKY JÁNOS jezsuita tudóst és feltalálót.) Jó barátságban volt KEMPELEN FARKASSal, (aki egy metszetet készített a könyöklő és gondolkodó Bornról), MARTINOVICS IGNÁCCal, KAZINCZY FERENCCEL. S a zalai vonatkozás: A szintén szabadkőműves FESTETICS GYÖRGY, haladó gondolkodásának kialakulásában sokat köszönhet BORN IGNÁC szellemi hatásának.

---

* Magyar Olajipari Múzeum, 8900 Zalaegerszeg, Wlassics Gyula utca 13.

Born még Bécsben elkezdte laboratóriumi kísérletekkel tökéletesíteni a nemesfémek érceikből való kinyerésének technológiáját. Selmecbánya mellett Szklenón kísérleti üzemet építettek ennek bemutatására, tanulmányozására. A higannyal való nemesfém-kinyerési eljárást (amalgámozás vagy foncsorozás) 1786-ban mutatta be Szklenón nagy nemzetközi részvétel mellett. Ez alkalomból jött létre itt – Born kezdeményezésére – a világ első nemzetközi tudományos társasága a „*Societät der Begbaukunde*”.

Born elsajátította a felvilágosodás korának leghaladóbb tudományos ismereteit. Nagy tekintélyű tudósként többek között 14 tudományos akadémia tagja volt. A cseh állampolgárság odaítélése után, 1790-ben a Magyar Országgyűlés honfűsította.

Miért foglalkozik a Magyar Olajipari Múzeum Born Ignáccal?

Gyulafehérvár vagy Kapnikbánya? A Gyulafehérvári Érseki- és Főkáptalani Levéltár anyakönyvében (1741-44) nem szerepel Born Ignác. (RÉTHY KÁROLY)

Born Ignác magyar, cseh, osztrák, szlovák tudós, de Romániában is tisztelik.

Born sokat betegeskedett és 1791. július 24-én elhunyt Bécsben, az akkor éppen nála tartózkodó Vay Miklós mérnök-tábornok (mineralógus) karjaiban.